

inaccurate and even partially incorrect. Jihad is a very blurred and complex concept. The history of Jihadists' use of the Internet by authors is divided into three main periods. The first stage took place before the attack on the World Trade Center on September 11, 2001). First, the Internet was not yet a widespread tool, and secondly, Islamists were only growing in strength. The beginning of the al-Qaeda and Taliban conflict with the United States began the second phase. The third stage is the current situation that has changed since the emergence of the Islamic State (ISIS). E-jihad is a concept that has been accepted and in use in science for some time. The purpose of the article is to check whether the activities of the Islamic State (ISIS, Daesh) and Al-Qaida on the internet are in accordance with the concept of jihad. Due to this, the concept of jihad was clarified and confronted with selected examples of activity. The authors argue that the Islamic State and A-Qaida uses new technologies for broadly understood jihad, including fighting (*kital*).

Key words: E-jihad, jihad, cyberjihad, ISIS, Al-Qaida.

Матеріал надійшов до редакції 21.11.2019 р.

УДК 32.019.51:659.1

Наталія Ніколаєнко,

доктор політичних наук, професор кафедри політології,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
<https://orcid.org/0000-0002-2558-4749>
nikvlad96@ukr.net

Юлія Василевич,

кандидат історичних наук, доцент кафедри політології,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
<https://orcid.org/0000-0003-3454-1019>
vasilevich.80@gmail.com

Олександр Комарчук,

здобувач кафедри політології,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
<https://orcid.org/0000-003-10-45-96-35>
<https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-01-93-104>

МАНІПУЛЯТИВНИЙ ХАРАКТЕР РОСІЙСЬКИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Підтверджено, що ЗМІ – найпотужніший інструмент маніпулювання свідомістю й діями як окремої особи, так і мас у цілому. Вони відіграли ключову роль у процесі анексії Російською Федерацією Криму та окупації Сходу України. Ці процеси супроводжувалися застосуванням маніпулятивних гібридних технологій, коли російська сторона

використала інформаційну зброю із залученням масиву технік і прийомів інформаційної агресії. ЗМІ систематично й постійно використовувалися державою-агресором для підризу життєво важливих інтересів нашої держави та соціально-психологічної стійкості українського суспільства й проведення окупаційної політики. У процесі підготовки до проведення агресивних дій російською стороною важливого значення набули саме інформаційні атаки на інформаційний простір України.

Мета дослідження полягає в аналізі маніпулятивних технологій російських ЗМК в умовах гібридної війни на теренах України. Завдання російських медіа полягають у маніпулюванні громадською думкою, дестабілізації ключових сфер життєдіяльності, дискредитуванні української влади. Через ЗМІ формується жорсткий інформаційний контент, відбувається навмисне поширення дезінформації.

Аналіз маніпулятивних комунікаційних технологій російських ЗМІ в умовах сучасної гібридної війни показав, що з боку РФ задіяні дієві прийоми й методи, зокрема технологія інформаційної блокади, використання медіаторів, техніка переписування історії, метод зворотного зв'язку, техніки психологічного шоку та сенсаційності, прийом відволікання уваги, техніки зміщення акцентів, створення проблем, загрози тощо.

Охарактеризовано конструювальні та деструктивні форми інформаційних впливів російських ЗМІ. Сутність першої форми полягає у створенні смислів, міфодизайну історичної спадщини, тобто формуванні простору знаків, символів, слів, вербальних конструкцій, просуванні меседжів та загального наративу. Друга форма інформаційного впливу реалізує деструктивну стратегію інформаційної складової частини гібридної війни через інформаційну агресію, інформаційний тероризм, мета котрих – знищення базових суспільних смислів, традицій, вірувань і навіть правових норм держави-супротивника, а також продукування хаосу, насилля та беззаконня.

Дієва стратегія українського суспільства й владних структур повинна містити адекватну програму дій у відповідь на інформаційні дії агресора та поєднання військового й інформаційного контекстів.

Ключові слова: гібридна війна, ЗМІ, маніпулятивні комунікативні технології, дезінформація, інформаційний тероризм.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Маніпуляція свідомістю та маніпуляції мають давню історію застосування. Але з розвитком інформаційних технологій можливості впливу на свідомість мас чи окремих осіб помітно розширили свої кордони, а прийоми й техніки, застосовані потенційними маніпуляторами, кількісно збільшилися. Розвиток засобів масової інформації (далі – ЗМІ) та їх роль у житті сучасного суспільства помітно спрощують процеси управління людьми.

Для України в умовах російсько-української гібридної війни й загроз національній безпеці, актуальною залишається проблема протистояння пропагандистським російським медіа. Тому дослідження наявних методів і технологій маніпулятивного впливу російських засобів масової комунікації (далі – ЗМК) є конче необхідним, аби зменшити, а в ідеалі – запобігти їх негативному впливу на свідомість населення України.

Аналіз останніх джерел і публікацій довів важливість розгляду проблеми маніпулятивного характеру російських мас-медіа на українське суспільство. Психологи, журналісти, політики, науковці розглядають механізми впливу на

свідомість українців країни-агресора через ЗМІ, оцінюють характер маніпулятивних повідомлень, аналізують поведінку, що формується під впливом антиукраїнської риторики.

Мета статті. Сьогодні ЗМІ – найпотужніший інструмент маніпулювання, що систематично й постійно використовується Російською Федерацією з метою підризу життєво важливих інтересів нашої держави та проведення окупаційної політики. Автори ставлять за мету проаналізувати маніпулятивні технології російських ЗМК в умовах гібридної війни на теренах України.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи маніпулятивні технології російських засобів масової комунікації, можемо відразу відзначити характерну особливість їх побудови – усі вони частково або повністю запозичені з пропагандистських кліше та прийомів часів Російської імперії або Радянського Союзу.

Початок анексії Криму й відкрита окупація Сходу України супроводжувалися застосуванням маніпулятивних гібридних технологій, коли російська сторона використала інформаційну зброю із залученням масиву технік та прийомів інформаційної агресії.

На думку Т. Ісакової, ми стали свідками того, як задовго до прибуття «зелених чоловічків» розпочато сплановану інформаційну війну й обробку населення. Друковані, теле- й радіо-медіа здійснювали системне та інтенсивне насичення інформаційного простору дезінформацією. Значне місце в цьому процесі відведено Інтернет ресурсам. Створено квазіреальність, у якій активну роль зіграли як політичні діячі, так і представники культури й техніки, які користувалися заслуженим авторитетом. Впливаючи своїми поглядами на пересічних громадян, вони спонукали населення провести та взяти активну участь у так званому референдумі та включенні Криму й Севастополя до складу Російської Федерації [1, с. 75].

Окремі прояви потенційних проблем почали з'являтися в результаті парламентських виборів 2006 р., коли представники Партії регіонів та «Русского блока» робили перші спроби перешкоджати діяльності місцевих засобів масової інформації (далі – ЗМІ). Справа полягала в тому, що ЗМІ, засновані місцевими мешканцями, видавали медіа-продукт, котрий пропагував антиєвропейські ідеї, виступав проти зближення з НАТО, кримських татар із їхніми преференціями та на підтримку російського статусу Криму [2, с. 6].

На медійному просторі в Автономній Республіці Крим (далі – АРК) почали розгортатись ідеологічні війни, здійснювалися спроби замінити власників ЗМІ, тобто ще до початку анексії започатковано процес інформаційної складової гібридної війни. Тому інформаційний етап гібридної війни на Півдні та Сході України чітко простежуємо через новинний ряд, виступи й заяви політиків початку 2000-х років. Наприклад, саме в цей час із трибуни Держдуми лунають виступи депутатів К. Затуліна, В. Жириновського з неприкритими закликами здійснити відділення Криму від України за проєвропейську орієнтацію

київської влади й неможливості координувати українську зовнішню політику [80, с. 13]. Яскравим прикладом тривалої ідеологічної обробки населення став виступ у Севастополі з нагоди 225-річчя Чорноморського флоту РФ мера м. Москви Ю. Лужкова з пропозицією порушити питання про повернення м. Севастополя Росії. За такі сепаратистські заклики Ю. Лужкова оголошено персоною нон-грата в Україні [3].

У громадську свідомість імплантовано ідею, підтверджену історичними фактами й сюжетами, що Крим – це територія з «російськими коренями».

Зазначимо, що територія Криму традиційно була полікультурним регіоном, де мешкало близько 125 націй і народностей. Це був єдиний регіон, де ЗМІ вели трансляцію сімома мовами. На час захоплення на території регіону працювало 79 телерадіоорганізацій, у тому числі 13 телекомпаній ефірного мовлення; чотири приватні провідні радіоредакції, 14 FM радіостанцій; п'ять комунальних радіоредакцій; 39 приватних кабельних телерадіокомпаній і багато інших національних медіа [4]. Головну роль відігравали Держтелерадіокомпанія «Крим» і Чорноморська ТРК. Особливо цікавим було те, що на телеканалі «Крим» виходили в ефір передачі російською, українською, кримськотатарською, грецькою, болгарською, німецькою й вірменською мовами. На переконання Т. Ісакової, домінування російськомовного медіа-продукту зумовлено історичними чинниками, родинними зв'язками, а також недостатньою кількістю якісних, конкурентоспроможних кримських ЗМІ. За даними статистики, друковані ЗМІ поділялися таким чином: 72 % – російські, 17 % українські, 8 % кримськотатарські й по 1 % припадало на англійські, німецькі, грецькі [1, с. 76].

Звісно, для досягнення максимального результату потрібно не лише виділяти кошти та відкривати телеканали, а й також додержуватися певної тактики ведення такого типу атаки на свідомість населення. Аналітик В. Гастинщиков пояснює, що інформаційно-психологічні операції не можуть тривати зі сталою інтенсивністю, а для досягнення результату потрібно змінювати темп, а саме десь підсилити ефект маніпулювання, десь зробити його більш слабким. Подібна тактика успішно застосовувалася напередодні та в процесі анексії АРК [5]. Напередодні окупації російське телебачення проводило трансляції за участі вигаданих бандерівців, катування російськомовного населення тощо. Ця дезінформація вдало маніпулювала свідомістю людей, тому не дивно, що проросійські мітинги в Сімферополі натрапила на підтримку з боку населення. Із початком бойових дій на Донбасі, кримчан запевнили в тому, що у всьому винна Україна, а окупація півострова саме завдяки В. Путіну відбулася не таким кривавим способом [5].

Як зазначає О. Бондаренко, на Донбасі воєнні ідеологи РФ приділяють величезну увагу морально-психологічному фактору. Завдяки науковим розробкам запроваджено цілісну систему ідеологічного обґрунтування й супроводу військових дій. Фактично проти України поряд із воєнним фронтом розгорнуто інформаційний. Це зумовлено, насамперед, особливістю гібридної війни в неможливості її проведення без величезного внеску ЗМІ. Тому для

проведення інформаційно-психологічної операції проти сил АТО та цивільного населення до складу армійських корпусів «ДНР» і «ЛНР» уведено підрозділи психологічного впливу на військових та населення [6]. Вони активно використовують маніпулятивні комунікаційні технології російських ЗМІ, інтернет-ресурси й друковані видання псевдореспублік і проросійські соціальні мережі.

Для підтвердження вищевказаного твердження можна навести найбільш резонансні новини російського телебачення, зокрема повідомлення каналу НТВ про смертельно поранену дівчинку в Петровському районі Донецька, яка загинула саме через обстріл «київської хунти»; поширюючи тему, що нібито в Україні для школярів влаштовують «п'ятихвилинки ненависті» російський «Перший канал» показав маленьку дівчинку, яка піднімає руку в нацистському вітанні; новина проросійських ЗМІ, що бійці 72-ї бригади Збройних сил України нібито самовільно залишили місце дислокації з метою здійснення державного перевороту в столиці; сюжет на телеканалі НТВ про хлопчика Стаса, якого «катували» солдати Нацгвардії [5].

Аналізуючи інструментарій маніпулятивних комунікаційних технологій російських ЗМІ в рамках сучасної гібридної війни, у нагоді стали матеріали аналітичної доповіді «Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії» [7], у якій виокремлено основні, дієві механізми зазначених методів, а саме:

– *технологію інформаційної блокади*, спрямовану на формування фактичного інформаційного вакууму в українських ЗМІ в Криму задля безальтернативного подання фактів, їх інтерпретацію, оцінки, формування ставлення в споживачів, фільтрації змісту донесених фактів про події в Україні та Криму;

– *технологію контекстуального блокування*, тобто блокувальний контроль інформаційного простору ЗМІ, жорсткий контроль вербальних позначень. Зокрема, замість «приєднання» чи «анексія» Криму, єдине можливе застосування словосполучення «повернення Криму»;

– *технологію використання медіаторів*, де в ролі медіаторів використовували різні авторитети, неформальних лідерів, політичних діячів, представників різних релігійних конфесій, діячів науки, культури, мистецтва, військових, спортсменів та ін.;

– *технологію «ефект ореолу»*. Відповідно, Крим відвідували російські авторитетні діячі спорту, культури, політики задля підвищення статусу зусиль РФ у напрямі повернення Криму й «легалізації» «референдуму» кримчан;

– *технологію анонімного авторитету*, що передбачала цитування документів, експертних оцінок, свідків звітів та інших матеріалів без указівки на джерела повідомлення;

– *технологію упереджувального удару*, завдяки якій потрібна інформація першою доходила до споживача та формувала бажане уявлення про події;

– *техніку переписування історії*, де в нагоді ставали твердження: «Після розвала СРСР росіяне не переставали считати Крим своїм», «Развал СССР

превратил фарс в трагедию: сотни тысяч русских жителей полуострова оказались оторваны от своей исторической родины» тощо;

– *метод зворотного зв'язку*, мета якого полягала у створенні відповідної реакції реципієнтів інформації на певні події. Наприклад, спілкування народу з президентом В. Путіним у режимі он-лайн, що було насправді театральною виставою;

– *технологію псевдосоціологічних опитувань та рейтингування*, мета втілення яких – формування відповідної громадської думки шляхом спотворення реальності;

– *метод констатації факту*;

– *техніку навіювання* («свідки подій», «ефект присутності», «емоційний резонанс»), що поєднує відеореконструкцію змісту та емоційного ряду;

– *техніку психологічного шоку*. Російські ЗМІ систематично демонстрували «насильницькі» дії кримських татар проти проросійських громадян у Криму, дискредитували Меджліс, намагалися дестабілізувати ситуацію нагнітанням антиісламських настроїв;

– *техніку сенсаційності*, тобто підвищення рівня нервозності й підрип психологічного захисту громадян. Практично всі новинні блоги в російськомовних ЗМІ щодо України мали саме сенсаційне забарвлення («Ситуация в Крыму продолжает накаляться», «Последняя экономическая надежда Крыма рухнула», «Крым оставили без правительства», «А ведь кризис только нарастает»), що впливало на адекватне сприйняття населенням Криму реальності;

– *технологію коментування подій*. Окремі репортажі супроводжувалися власною інтерпретацією матеріалу коментатором, тим самим створювався необхідний контекст для сприйняття інформації в цілому;

– *техніку перспективи*, що втілювалась у тому, що ЗМІ подавали коментарі лише однієї сторони конфлікту, таким чином створювалась однобічна перспектива;

– *прийом відволікання уваги*, що реалізовувався комбінуванням різнопланової інформації. Зокрема, у радіопрограмах для таксистів поруч із періодичною рекламою вплітались інформаційні повідомлення в стислій і доступній формі;

– *техніки зміщення акцентів, створення проблем, створення загрози*. Їх мета – створити високий рівень значущості вигаданих проблем для населення, оскільки, зазвичай, найбільш актуальними люди вважають саме ті проблеми, які найдокладніше висвітлюються в ЗМІ;

– *принцип контрасту* дав змогу журналістам продемонструвати «несхожість» Криму з «іншою» Україною;

– *техніку класифікації*, що описує об'єкти чи події таким чином, що реципієнт, отримуючи повідомлення, несвідомо сприймає нав'язане йому визначення ситуації.

Якщо звернутися до історичних фактів і способів ведення війн, можна побачити, що практично всі збройні конфлікти супроводжувалися безпосередньою

дією пропаганди. Особливо яскравим прикладом є міністерство народної освіти та пропаганди в нацистській Німеччині на чолі з Й. Геббельсом, якого, до речі, В. Путін називає «талановитою людиною». Але за сучасних умов технічного прогресу, інформація переходить від звичайного пропагування до маніпуляції свідомістю завдяки технологіям ЗМК та відіграє якщо не вирішальну, то одну з ключових ролей у ході ведення гібридної війни [8].

С. Шпан доходить висновку, що концепція успіху російських ЗМІ полягає в тому, щоб представити офіційну лінію Росії в її зовнішній політиці як «альтернативну думку», а російські державні медіа – як начебто незалежні джерела. Представники російських державних ЗМІ, як-от редактор RT Deutsch І. Родіонов і колишній керівник «Россия сегодня» Д. Тульчинский, виступають у ток-шоу на німецькому телебаченні, позиціонуючи себе вільними журналістами, якими вони не є, як і російські ЗМІ не є незалежними, оскільки вони фінансуються російською державою й тісно співпрацюють [9].

Проаналізувавши інструментарій комунікаційних маніпулятивних технологій російських ЗМІ в рамках сучасної гібридної війни, зазначимо, що в сучасному гібридному світоустрої значне місце займають конструювальні та деструктивні форми інформаційних впливів.

Конструювальна форма включає систему стартового впливу й систему «м'якої сили». Сутність зазначеної стратегії полягає у створенні смислів, міфодизайну історичної спадщини, тобто формуванні простору знаків, символів, слів, вербальних конструкцій, просуванні меседжів і загального нарративу. Вищеназвані методики дають змогу створювати в медіа-просторі національні, політичні псевдосуб'єкти, наприклад так звані «держави» Нагірний Карабах, Придністров'я, Південна Осетія, Абхазія, «ЛНР», «ДНР» тощо.

На думку політичного експерта О. Мінакова, із 2014 по 2016 рр. РФ активно займалася в Україні конструктивним впливом (міфодизайном), метою якого були інсталяція та поширення концептів «Русского мира» й «Новороссии» [10]. Однак ця стратегія зазнала краху, оскільки була слабо підтримана російськомовним населенням України. Відтоді концепти «Русского мира» й «Новороссии» заархівовані та очікують більш удакої нагоди для реалізації [11].

Рівень конструювання та міфодизайну є таким, що історія України й Росії як незалежних утворень набирає характеру міфологізованих конструктів. Зазначена конструкція не лише суперечить світовому історичному та політичному нарративу, але й суттєво ускладнює або навіть і руйнує архітектуру інформаційного простору України.

Отже, сучасна гібридна війна – це створення штучної віртуальної реальності шляхом конструювання певних образів, штампів і творення міфів. Це стосується, насамперед, міфодизайну про походження й історію країн, на які спрямовано агресію. Історичні події та факти розглядаються під кутом пропаганди країни-агресора, підлягають ревізії усталені історичні конструкти, тобто фактично активно переписується історична спадщина.

Із метою протидії конструювальній стратегії гібридної війни потрібно ефективно та професійно спростовувати міфи за допомогою чітких фактів й активно створювати поле реальної української історії. Оскільки гібридна війна – це не лише військовий конфлікт, а й війна світоглядних конструктів, потрібно відзначити, що в Україні сформовано такі світоглядні напрями: «радянське світле минуле», «європейське майбутнє», «руській мір» та «український вибір».

Деструктивна форма інформаційного впливу складається з жорсткої й тотальної системи. Починаючи з 2017 р., Росія системно реалізовує деструктивну стратегію інформаційної складової частини гібридної війни через інформаційну агресію, інформаційний тероризм, метою котрих є знищення базових суспільних смислів, традицій, вірувань і навіть правових норм держави-супротивника, а також продукування хаосу, насилля й беззаконня.

Наразі щодо України активно не продукуються конструювальні смисли, пов'язані з Росією, а відомий мем-вислів «ми же браття» – уже в минулому. РФ сфокусувалася винятково на деструктивній стратегії інформаційної складової гібридної війни проти України [11].

Під впливом медіа-тероризму індивід не здатен самостійно орієнтуватися в необмеженому інформаційному просторі доступних даних, тому що сьогодні мас-медіа представлені у вигляді інструментів для конструювання недостовірної реальності. Завдання цієї реальності – не відобразити істину, а приховувати її. Отже, сьогодні не можна говорити про перехід кількості інформації в її якість. Особливо це стосується ЗМІ, у тому числі й мережі Інтернет, оскільки вони виступають майданчиком для політичних ігор, мета яких викривити реальний стан речей [12].

Сучасний інформаційний тероризм охоплює множину інформаційних атак і спецоперацій, пов'язаних із національними або транснаціональними кримінальними структурами та спецслужбами. Доступність інформаційних технологій значно підвищує ризики інформаційного тероризму, а розвиненість інформаційної інфраструктури суспільства сприяє зростанню їх кількості [13, с. 59].

У цілому інформаційний тероризм розділяють на, по-перше, інформаційно-психологічний тероризм (контроль над ЗМІ з метою поширення дезінформації, чуток, демонстрації могутності терористичних організацій), що включає медіа-тероризм або «медіа-кілерство», «зловживання інформаційними системами, мережами і їхніми компонентами для виконання терористичних дій та акцій; по-друге, інформаційно-технічний тероризм (завдання збитків окремим елементам і всьому інформаційному середовищу супротивника в цілому: руйнування елементної бази, активне придушення ліній зв'язку, штучне переважавання вузлів комунікації тощо), а саме кібертероризм, тобто сукупність дій, що включають інформаційну атаку на комп'ютерну інформацію, обчислювальні системи, апаратуру передачі даних, інші складові частини інформаційної інфраструктури, яка здійснюється злочинними угрупованнями або окремими особами [14, с. 231].

У такій ситуації дієва стратегія українського суспільства й владних структур щодо протидії інформаційної агресії повинна містити два базові напрями:

1. Створення власного формату конструктивного міфодизайну всередині України, що передбачає створення власних конструктів, наративів, світоглядних і ціннісних установок, пов'язаних із західною цивілізацією та роллю України в політичному й історичному дизайні Європи, формуванню нових національних ідентичностей у формах української історії, української музики, українського кіно тощо.

2. Ігнорування інформаційно-терористичних атак російських ЗМІ, натомість продукування власних атак на інформаційний простір ворога та створення історичних конструктів, які б спричинили деміфологізацію історичної спадщини агресора й не дали змогу монополізувати інформаційний простір України.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, ведення гібридної війни неможливе без належного застосування маніпулятивних технологій ЗМК із метою впливу на поведінку населення. Інструментарій комунікаційних маніпулятивних технологій російських ЗМІ сьогодні вийшов за межі сучасної гібридної війни й постає як окрема її складова частина, як самостійний феномен. Зазначимо, що застосований інструментарій із залученням російських спецслужб, широкий спектр дезінформаційних заходів спричинили потужний деструктивний вплив на свідомість громадян України, місцеве населення Криму й суміжних територій, що сприяло формуванню їхнього позитивного або нейтрального ставлення до процедури анексії півострова та окупації частини Донецької й Луганської областей та перетворилося на чинник загрози національній безпеці держави.

У таких умовах надзвичайно актуальним є питання про створення спеціальної програми для протидії інформаційним джерелам противника. Причому слід не лише спростовувати сфальсифіковані події, новини, а також розробляти методи протидії та формувати свідомісний інформаційний простір агресора. Потрібно усвідомлювати, що РФ безпосередньо чи через контрольовані нею інформаційні канали й надалі використовуватиме маніпулятивні інформаційні компоненти політичних технологій.

Ураховуючи, що сьогодні в результаті ведення російсько-української гібридної війни населення України, у тому числі на окупованих територіях, перебуває під постійним тиском інформаційних атак супротивника, Росія успішно використовує технології ЗМК, значну частину яких займають маніпулятивні. Відповідно, це значним чином відображається на суспільній свідомості та свідомості окремого індивіда й має важкі наслідки для країни в цілому. Переконані, що сьогодні армія та військова стратегія держави потребують доповнення й розробки оборонної системи як на полі бою, так і в інформаційному просторі. Для подолання поразок, прорахунків і недоліків

потрібно створити адекватну програму дій у відповідь на інформаційні дії агресора й намагатися протидіяти не лише у військовому контексті, а й інформаційному, поєднуючи їхній інструментарій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ісакова, Т. О. (2015). Маніпулятивні технології Російської Федерації під час анексії Криму: особливості застосування. *Стратегічні пріоритети*, Вип. (37), 74–82.
2. Яковлева, Н. І. (2010). *Пропаганда як складова політичної комунікації* (Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02). Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 18 с.
3. Гулай, В. В. (2017). Концептуалізація немілітарних ризиків національній безпеці України в реаліях реалізації Російською Федерацією стратегії гібридної війни. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*, № 13. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2997
4. *Опрос: 80 % жителей Крыма – за воссоздание единого государства с Россией*. URL: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/opros-80-zhiteley-kryma-za-voosozdanie-edinogo-gosudarstva-s-rossiey.html>
5. Жолтікова, Г. (2015). Інформаційна експансія Росії. *Військо України*, № 09 (179), 35–37. URL: <http://viysko.com.ua/journal/informatsijna-ekspansiya-rosiyi/>
6. Бондаренко, О. *Навчилися протистояти пропаганді противника*. URL: <http://viysko.com.ua/weunitedukraine/navchy-ty-sya-proty-stoyaty-propagandi-proty-vny-ka>
7. Баровська, А. (Ред.). (2016). *Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії*: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2016. 109 с. URL: http://old2.niss.gov.ua/public/File/2016_nauk_anal_rozrob/inform_vukluku.pdf
8. Жолтікова, Г. (2016). *Пропаганда РФ – театр двох янусів*. URL: <http://viysko.com.ua/dumka-narodu/propaganda-rf-teatr-dvoly-ky-h-yanusiv/>
9. *Гібридне сміття і як його прибрати*. URL: www.radiosvoboda.org/a/germany-discussion-fake-news/29490201.ht
10. Мінаков, О. (2018). *Як змінилася стратегія гібридної війни РФ проти України*. URL: <http://politconsultant.org/yak-zminilasya-strategiya-gibridnoyi-vijni-rf-proti-ukrayini/>
11. *Інформаційний тероризм Кремля і відповідь України*. URL: <https://zahidfront.com.ua/news/Informacijnij-terorizm-Kremlya-i-vidpovid-Ukrani.html>
12. Матула, М. М. (2014). *Феномен інформаційного тероризму як загрози національній та міжнародній безпеці*. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2014/fenomen-informatsijnoho-terorizmu-yakzahrozy-natsionalnij-ta-mizhnarodnij-bezpetsi/>
13. Яцик, Т. П. (2014). Особливості інформаційного тероризму як одного із способів інформаційної війни. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*, № 2 (65), 55–60.
14. Бойченко, О. В. (2009). Медіа-тероризм: особливості сучасних ознак інформаційній безпеці. *Інтегровані інтелектуальні робототехнічні комплекси*: матеріали другої міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 25–28 трав. 2009 р., 230–232.

MANIPULATIVE CHARACTER OF RUSSIAN MEDIA IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN HYBRID WARFARE

It is confirmed that the media is the most powerful tool for manipulating the consciousness and actions of both the individual and the masses as a whole. They played a key role in the annexation of Crimea and the occupation of Eastern Ukraine by the Russian Federation. These processes were accompanied by manipulative hybrid technologies, when Russia used information weapons in combination with an array of techniques and methods of information aggression. The media has been systematically and constantly used by the aggressor state to

undermine the vital interests of this state and social and psychological stability of Ukrainian society, also to conduct occupation policies. Information attacks on Ukraine's information space became very important during preparation for aggressive actions on the part of Russia. The purpose of the research is to analyze the manipulative technologies of Russian media within the hybrid warfare held on the Ukrainian territory. The tasks of Russian media are to manipulate public opinion, destabilize key spheres of life, and discredit the Ukrainian authorities. Hard information content is formed through the media, and deliberate spreading of misinformation is taking place.

Analysis of manipulative communication technologies of Russian media within modern hybrid warfare showed that there are such effective manipulative techniques and methods as: technology of information blockade, use of mediators, technique of history rewrite, method of feedback, psychological shock and sensation, focus, emphasis shift techniques, problem creation, threat creation, and more.

The constructive and destructive forms of information influences of Russian media are characterized. The essence of the first form is to create meanings, mythological design of the historical heritage, that is, the formation of signs, symbols, words, verbal constructions, promotion of messages and general narrative. The second form of information influence implements the destructive strategy of the information component within the hybrid war through information aggression, information terrorism, which aims to destroy the basic social meanings, traditions, beliefs, and even legal norms of the adversary, as well as the production of chaos, violence and lawlessness.

An effective strategy of Ukrainian society and authorities must include an adequate program of action in response to the aggressor's information actions and the combination of military and information contexts.

Key words: hybrid warfare, media, manipulative communicative technologies, misinformation, information terrorism.

REFERENCES

1. Isakova, T. O. (2015). Manipulative technologies of the Russian Federation during annexation of Crimea: features of application. *Stratehichni priorityty*, Vyp.(37), 74–82.
2. Yakovlieva, N. I. (2010). *Propaganda as a component of political communication*. (Avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02). Kyiv: KNU im. T. Shevchenka, 18 p.
3. Hulai, V. V. (2017). Conceptualization of non-military risks to Ukraine's national security in the realities of the Russian Federation's implementation of the hybrid warfare strategy. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriya «Politychni nauky»*, № 13. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2997
4. *Survey: 80 % of Crimean residents – for the reconstruction of a single state with Russia*. URL: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/opros-80-zhiteley-kryma-za-vossozhdanie-edinogo-gosudarstva-s-rossiey.html>
5. Zholtikova, H. (2015). Informational expansion of Russia. *Viisko Ukrainy*, № 09 (179), 35–37. URL: <http://viisko.com.ua/journal/informatsijna-ekspansiya-rosiyi/>
6. Bondarenko, O. *They learned to resist the propaganda of the enemy*. URL: <http://viisko.com.ua/weunitedukraine/navchy-ty-sya-proty-stoyaty-propagandi-proty-vny-ka>
7. Barovska, A. (Red.). (2016). *Information challenges of the hybrid warfare: content, channels, counteraction mechanisms: an analytical report*. Kyiv: NISD, 2016. 109 p. URL: http://old2.niss.gov.ua/public/File/2016_nauk_anal_rozrob/inform_vukluku.pdf
8. Zholtikova, H. (2016). *Propaganda of the Russian Federation – the theater of double Januses*. URL: <http://viisko.com.ua/dumka-narodu/propaganda-rf-teatr-dvoly-ky-h-yanusiv/>
9. *Hybrid junk and how to clean it*. URL: www.radiosvoboda.org/a/germany-discussion-fake-news/29490201.ht

10. Minakov, O. (2018). *How the strategy of Russia's hybrid warfare against Ukraine has changed*. URL: <http://politconsultant.org/yak-zminilasya-strategiya-gibridnoyi-vijni-rf-proti-ukrayini/>
11. *Kremlin information terrorism and Ukraine's response*. URL: <https://zahidfront.com.ua/news/Informacijnij-terorizm-Kremlya-i-vidpovid-Ukrani.html>
12. Matula, M. M. (2014). *The phenomenon of information terrorism as a threat to national and international security*. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2014/fenomen-informatsijnoho-teroryzmu-yakzahrozy-natsionalnij-ta-mizhnarodnij-bezpetsi/>
13. Yatsyk, T. P. (2014). Features of information terrorism as one of the way of information warfare. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*, № 2 (65), 55–60.
14. Boichenko, O. V. (2009). Media Terrorism: Features of Modern Signs of Information Security. *Intehrovani intelektualni robototekhnichni kompleksi: materialy druhoi mizhnar. Nauk.-prakt. konf. Kyiv, 25–28 travnia 2009 r.*, 230–232.

Матеріал надійшов до редакції 16.01.2020 р.

УДК 35.07:004.73]:336.74-028.27

Олеся Никитюк,

студентка 6 курсу факультету міжнародних відносин,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

<https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-01-104-111>

ЗАСТОСУВАННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ В ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДУВАННІ

У статті досліджено особливості впровадження технологій розподіленого реєстру в електронному урядуванні. Великі обсяги інформації потребують нових рішень і засобів її обробки. Технологія блокчейн дає змогу реалізовувати ці завдання, забезпечуючи високий рівень захисту даних і надійності проведення транзакцій. З'ясовано, що децентралізація, яка реалізується за допомогою блокчейн-технології, якісно впливає на зниження рівня бюрократії, підвищення рівня автоматизації процесів та зростання довіри громадян до уряду.

Установлено, що блокчейн-технологію все частіше використовують провідні держави світу для оптимізації надання послуг і скорочення економічних витрат на транзакції у сфері адміністрації та регулювання міжурядових відносин. Розглянуто приклади реалізації блокчейн-технології в різних країнах світу й механізми функціонування спільно з урядами цих держав. Визначено перспективи ведення концепції цифрового самоврядування у сфері державного управління.

Виявлено основні переваги та призначення нової технології в трансформації електронного урядування. Упровадження системи розподіленого реєстру для уряду впливає на скорочення економічних витрат, часу та зниження ризиків хибної обробки інформації. У статті розкрито нові можливості, які пропонує технологія блокчейн для державних установ, зокрема швидко отримувати доступ до потрібних даних й одночасно обробляти великі обсяги інформації.